

УДК 929.732 (440.248)

ПРАВЛЯЧИЙ ГЕРЦОГ ФЕРДИНАНД ФРИДРИХ АНГАЛЬТ-КЕТЕН-ПЛЕССЬКИЙ – ЗАСНОВНИК КОЛОНІЇ АСКАНІЯ-НОВА

Ганкевич В. Ю.

*Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Сімферополь, Україна
E-mail: prgankiewiczw@yandex.ru*

Стаття присвячена біографії засновника колонії Асканія-Нова на Півдні України герцога Фердинанда Фридриха Ангальт-Кетен-Плесьського (1769–1830). На основі маловідомих джерел відновлені основні віхи його життя та діяльності. Особливо висвітлюється питання про процес заснування Асканії-Нова.

Ключові слова: Асканія-Нова, Ангальт-Кетен.

Знаменитий заповідник Асканія-Нова на Херсонщині є одним з найбільш привабливих об'єктів для відвідин туристів, мандрівників, вчених. Але його історія зазвичай обмежується внеском родини Фальц-Фейн у розвиток сільського господарства Півдня України. На цьому тлі широко розповсюджена інформація про заснування самого заповідника одним із представників славетної фамілії – Фридрихом Едуардовичем Фальц-Фейном (1863–1920) [1].

Менше відомо – чому поселення має таку незвичайну назву – Асканія-Нова. Дещо відомо і про те, що її заснували якісь німецькі герцоги, а назва якимось пов'язана із їхніми маєтностями. Майже зовсім невідомо про обставини створення поселення та його засновника [2].

Тому, є усі передумови для висвітлення основних етапів життя і діяльності людини, яка добилася створення колонії своїх підданих на Півдні України. Саме вона з плином часу отримала назву – Асканія-Нова.

Такою людиною став герцог Фердинанд Фридрих Ангальт-Кетен-Плесьський (1769–1830). Він був представником однієї з найстаріших та найаристократичніших родин Німеччини – Асканіїв.

Його батьком був князь Фридрих Ердман Ангальт-Кетенський (1731–1797), а матір'ю Луїза Фердинанда (1744–1784) з родини графа Штольберг-Вернігероде [3]. У 1765 р. князь отримав від свого дядька Йоганна Ердмана Промницького верхньосілезький Плесс. В ньому знаходилися 2 міста та 91 село, в яких мешкало 32 тисячі підданих. З цього часу виникла побічна лінія – Ангальт-Кетен-Плесс.

Саме у Плессі 25 червня 1769 р. у княжій сім'ї народився другий син – принц Фердинанд Фридрих¹. Своє дитинство до семи років принц провів не тільки у

¹ В родині ангальт-кетен-плесьського князя Фридриха Ердмана старшим сином був Ернст Емануель Ердман (1768–1808), третьою дитиною була донька Анна Амалія (1770–1830), четвертою – син Бенедикт (1771–1773), п'ятою – син Християн (1774–1783), шостою – син Георг (1776–1777), сьомою – син Хайнрих (1778–1847), восьмою – син Християн Фридрих (1780–1806) та дев'ятою – син Людвіг (1783–1830). Див.: Matthias G. Wappen-Almanach der souverainen Regenten Europa's / G. Matthias, C. Masch. – 1842. – S. 5.

Плессі, але й у Бюдінзі та Ганновері, де родина мешкала до 1776 р. [4, s. 11]. З десятирічного віку меленького принца виховував пруський гауптман Дедденрот [5].

Батьківські володіння, очевидно, не приносили достатніх прибутків для великої родини. Тому молодий принц був змушений шукати кар'єри в інших краях, що було традиційним для високородних нащадків збіднілої німецької аристократії. Відомо, що у вересні 1786 р. сімнадцятирічного принца Фердинанда було приписано до пруського 15 гвардійського полку в чині молодшого лейтенанта. 19 березня 1788 р. він вже штабс-капітан 28 піхотного полку Калькштайна. А 25 травня капітан принц Ангальт-Кетен-Плесьський отримав під команду власну роту. З 6 травня 1792 р. майор принц Фердинанд командував батальйоном фузелерів у підпорядкуванні генерала фон Форкаде [6]. З 1793 по 1795 р. він зі своїм підрозділом приймав участь у Рейнському поході. Фердинанд бився під Хохаймом, при Альсхаймі, Лімбаху, Танні, Штайнберзі, Хузенберзі, Тюркхаймі, Обернхаймі, Нойштадті, Киррвайлері, перебував під бомбардировкою Вердену. Під час тяжких битв його кілька разів було поранено (при Хохаймі та Альсхаймі). Але найбільш тяжке поранення Фердинанд отримав у бою при Лаутені, коли йому було прострелено праве стегно. В такому стані з 17 липня по 15 вересня 1794 р. принц перебував на лікуванні в лазареті у Франкфурті. 6 березня 1795 р. майора Ангальт-Кетен-Плесьського було призначено командиром стрілецького батальйону Мартіні № 15. За бойові заслуги 6 січня 1796 р. принца Фердинанда Ангальт-Кетен-Плесс було нагороджено пруським військовим орденом «Pour le mérite» («За заслуги») [7]. Отже, з визнанням бойових заслуг, принц отримав і службове підвищення. Так, 12 вересня 1797 р. він очолив верхньосілезьку стрілецьку бригаду.

Невдовзі відбулися суттєві династичні зміни. 12 грудня 1797 р. ангальт-кетен-плесьський князь Фридрих Ердман помер. На той час саме Фердинанд був законним спадкоємцем. І він очолив цю свою маленьку державу.

Але князю Фердинанду Фридриху Ангальт-Кетен-Плесьському довелося продовжити службу в пруській армії. Очевидно, служба проходила добре, бо 1 липня 1798 р. його було нагороджено орденом «Roter Adler-Orden» («Червоного Орла»). А 17 травня він отримав черговий військовий чин – підполковника.

Тільки 8 травня 1802 року князя було переведено командиром 2 батальйону до гусарського № 6 полку генерала Шиммельпфеніга фон дер Ойе. А 21 серпня 1802 р. Фердинанду було надано відпустку для того, аби відвідати в Австрії огляд ерцгерцогом Карлом гусарського полку князя Ліхтенштейна поблизу Троппау. Після цього він мав підлікуватися в Тепліці та Вармбрунні, бо дошкуляли старі поранення.

17 лютого 1803 р. князь Фердинанд отримав дозвіл на шлюб із принцесою Марією Доротеєю Луїзою Генрієттою Шлезвіг-Гольштейн-Зондербург-Бекською. Наречена була на 14 років молодше князя і походила із аристократичної родини зі Східної Пруссії. Напередодні шлюбу молодий отримав нове підвищення; 26 травня 1803 р. йому вручили полковницькі еполети.

Шлюбна церемонія відбулася 20 серпня 1803 р. Але молода княгиня Луїза, очевидно, мала брак здоров'я. Вона померла 24 листопада 1803 р. у Плессі від «нервової гарячки» [8].

В цих умовах ангальт-кетен-плесьський князь продовжив військову службу. Відомо, що з 13 квітня 1805 р. він перебував у відпустці. Князь мав намір відвідати Польщу, Молдавію, Валахію та Туреччину [9]. 6 місяців він відпочивав в Україні.

20 жовтня 1805 р. він отримав нове призначення – командиром гусарського полку генерала Шиммельпфеніґа фон дер Ойе. У грудні 1805 року в Бухаресті знову загострилися колишні рани на нозі. Від плану рушити з відтіля до Константинополя із дипломатичним завданням короля довелося відмовитися. 14 жовтня 1806 р йому довелося прийняти участь у битві під Йеною під загальним командуванням князя Ф.Л. Гогенлоє-Інгельфінгена. У наступній битві із переважаючими силами противника князь Фердинанд бився на чолі свого полку при Зьомерде. Після катастрофічної поразки пруських військ під Йеною та Ауерштедтом князь Фердинанд зібрав у Померанії 3000 кіннотників з розбитої пруської кавалерії та привів їх до короля.

Фридрих Вільгельм III був у захваті від цих організаторських дій князя. 21 листопада 1806 р. він підвищив Фердинанда до чину генерал-майора. Більше того, князя було призначено губернатором в Сілезії та у графстві Глатц. Недовге керівництво князя Фердинанда в Сілезії на фоні військово-політичної катастрофи було малоефективним. Організувавши невеликий корпус князь намагався звільнити обложений Бреслау. Обложені не наважилися на вилазку і військо генерал-майора Ангальт-Кетен-Плесьського під тиском ворога було змушене відступити через Швайніц на Несе. Бреслау капітулював...

25 січня 1807 року його було поновлено в командуванні гусарського полку генерала Шиммельпфенінґа фон дер Ойе. Після падіння Брига князь на початку лютого розпочав переговори про перемир'я з принцем Жеромом Бонапартом, маючи на увазі виграти час. Але переговори не вдалися. Швайніц було захоплено французами. Князь Фердинанд був змушений пробиватися біля Цеденіка через Глац до Богемії та скласти зброю перед австрійцям. Його було відсторонено від правління Сілезією. На місце князя Ангальт-Кетен-Плесьського було призначено графа Гетцена. Цією відставкою князь був глибоко ображений. На той час навіть рідний Плесс було окуповано французами.

Після підписання Тільзитського миру князь Фердинанд Ангальт-Кетен-Плесьський настійливо попросився у відставку. Невдовзі 16 жовтня 1807 року він звільнився із збройних сил розгромленої Пруссії з правом користування мундиром. Через графа Фінкенштайна князь навіть отримав рекомендації до австрійського імператора у Відень. Вступити до австрійської армії не вдалося. Не зміг відновитися князь і в пруських збройних силах.

У 1808 р. він відгукнувся на запрошення свого брата герцога Августа Християна Фридриха Ангальт-Кетенського (1769–1812) відвідати його володіння. Весною наступного 1809 р. князь супроводжував герцога у подорожі Рейном до Голландії та Франції. У французькій столиці князь був присутнім на одруженні Наполеона з Марією-Луїзою Австрійською. Під час жахливої пожежі на весільному балу в палаці австрійського посла князя Карла Філіпа цу Шварценберга князь Ангальт-Кетен-Плесьський героїчно відзначився спасінням багатьох осіб. Отже, тільки у 1810 р. князь Фердинанд вирушив з Парижу до рідного Плессу через Страсбург, Мюнхен та Відень [10]. Після прибуття додому, у листопаді, князь присвятив себе своїй рідній

землі. Свої організаторські та економічні здібності він спрямував на розвиток батьківщини. Князь Фердинанд займався сільським господарством та захопився будівництвом. Він цікавився гірничою та металургійною справою.

З часом знову відбулися династичні зміни. 5 травня 1812 р. бездітним помер Ангальт-Кетенський герцог Август Християн Фридрих. Його спадок отримав малолітній племінник принц Людвіг Август Фридрих Еміль (1803–1818).

У лютому 1813 року князь Фердинанд озброїв кілька вершників та направився до пруського короля. Фридрих Вільгельм III зарахував їх до своєї гвардії, а у травні виступив із відозвою до підданих прийняти участь у спротиві французьким окупантам. На заклик відкликнувся і князь Фердинанд Ангальт-Кетен-Плеський. Йому було доручено сілезький ландштурм (ополчення), яким він командував під час боїв шостої анти-наполеонівської коаліції. Спроба відновитися у пруській армії весною 1815 року знову виявилася невдалою. Вже після закінчення війни, 20 травня 1816 р. князь Фердинанд став лицарем вищого пруського ордену «Das Schwarzen Adler» («Чорного Орла») [11].

Через 10 днів князь Фердинанд Ангальт-Кетен-Плеський одружився. Його обранницею стала Юлія Софія графиня Бранденбурзька (1793–1848). Цього разу вікова різниця між одруженими склала 24 роки. Молода була незаконнонародженою донькою пруського короля Фридриха Вільгельма II та графині Софії фон Дьонхоф. Таким чином наречена ангальт-кетен-плеського князя була зведеною сестрою правлячого пруського короля Фридриха Вільгельма III. Графиня Юлія була і зведеною тіткою Фредерики Шарлотти Вільгельміни Пруської, яка у 1817 р. стала дружиною російського великого князя Миколи Павловича. У майбутньому ця родина буде відома як імператорська: (Микола I та Олександра Федорівна). Замолоду при королівському дворі свого брата графиня Юлія Бранденбурзька вважалася дуже привабливою дамою. Вона була обдарована природою, мала красиву зовнішність, витончену фігуру та струнку статуру. Але Юлія Софія мала слабе здоров'я. Нажаль від цього шлюбу не було спадкоємців.

Князь Фердинанд Ангальт-Кетен-Плеський прийняв активну участь у створенні пруського ландверу. 30 березня 1817 році він став командиром 22 полку та ландратом округу Плесс. Але невдовзі військову кар'єру довелося зупинити.

16 грудня 1818 року в Кетені відбулися чергові династичні зміни. Помер чотирнадцятилітній герцог Людвіг. Першим претендентом за заміщення ангальт-кетенського престолу став двоюрідний дядько покійного – князь Фердинанд. В цих умовах йому довелося передати брату принцу Хайнриху рідне князівство Плеське.

Під час свого правління в Ангальт-Кетені герцог Фердинанд вважався покровителем наук та мистецтв. Відомо, що він підтримував дослідження засновника гомеопатії – Самуїла Фридриха Християна Ганеманна (1755–1843) [12]. Вчений, перебуваючи на посаді лейб-медика, з 1821 р. навіть консультував монарха [13].

Ангальт-Кетенський герцог Фердинанд сприяв діяльності фундатора наукової орнітології Іоганна Фридриха Науманна (1780–1857). У 1821 р. він продав Фердинанду велику колекцію таксидермованих птахів за 2000 талерів. Зі свого боку герцог, визнаючи заслуги вченого, призначив його інспектором орнітологічного музею у збудованому столичному замку «Фердинандсбау».

не печатать

**Фердинанд-Фридрих
правлячий герцог Ангальт-Кетенський
з гравюри Фр. Больта**

*Schulte Fr. Herzog Ferdinand und Herzogin Julie von Anhalt-Cöthen. –
Cöthen: Verlag des Sächsischen Tageblattes, 1925*

не печатать

Державный герб герцогства Ангальт-Дессау-Кетен

Siebmacher J., Hefner von O.T. J.Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage in Verbindung mit Mehreren. Band: I, heft: 5. – Nürnberg, 1857

Ferdinand,
Herzog zu Anhalt
Köthen.

Юлія та герцог Фердинанд Фридрих
Іанцеделлі Старшого

men. – Cöthen: Verlag des Sächsischen Tageblattes, 1925

Juliane
Herzogin zu
Köthen.

Правлячі Ангальт

Schulte Fr. Herzog Ferd

не печатать

Вид Кетена

Hoffmann Fr. Das malerische und romantische Anhalt. – Dessau, [1853]

не печатать

Залізнична станція в Кетені

Hoffmann Fr. Das malerische und romantische Anhalt. – Dessau, [1853]

Придворним архітектором герцога Фердинанда був знаменитий творець «кетенського стилю» в будівництві – Християн Готфрід Хайнрих Бандхауер (1790–1837). За його проектами було зведено багато будівель громадського, культового та господарського призначення: тронний зал в Фердинандсбау, храм Св. Якова, пивоваренний завод в Рослау, казарми у Дюссельдорфі, житлові будинки тощо.

Отже, держава, яку довелося очолити Фердинанду мала площу у 15 квадратних миль [14]. На території герцогства нараховувалося 4 міста, 1 містечко та 93 села. На початку 20-х років XIX ст. населення Ангальт-Кетена складало близько 32.000 осіб [15], з них у столичному Кетені мешкало від 5.000 до 5.500 міщан у 740 будинках [16].

Невдовзі після отримання ангальт-кетенського престолу, 23 березня 1819 року герцога Фердинанда Ангальт-Кетенського було нагороджено пруським військовим орденом «Eisernes Kreuz» («Залізного Хреста») 2 ступеню [17]. Одночасно йому було надано і чергове військове звання – генерал-лейтенант.

У зв'язку із станом здоров'я герцогині Юлії того ж року герцог Фердинанд відвідав Карлсбад, де поруч із лікуванням дружини йому довелося займатися і вирішенням політичних проблем. Наступного року подружжя знову приїхало на цей відомий курорт. У 1821 р. ангальт-кетенська герцогська родина відпочивала на узбережжі річки Емс. А у 1822 та 1823 рр. Юлія та Фридрих відвідали купальні у знаменитому курортному Алексисбаді, який знаходиться в ангальтському окрузі Балленштедт. Потім лікарі порекомендували їм подорож Рейнською областю та Францією [18].

Але Ангальт-Кетенське герцогство, яке дісталось Фердинанду, перебувало у дуже несприятливих політичних та економічних умовах. Відомо, що після Віденського конгресу Саксонське герцогство перейшло у власність королівства Прусського. Через це більша частина Ангальтської держави опинилася оточеною сусідніми потужними державами. Головною помилкою ангальтської дипломатії на конгресі було те, що не були забезпечені з'єднувальні шляхи сполучення із державами поза Пруссією. В цих умовах пруський уряд перейшов до системи митниць. А Ангальт разом із кількома малими німецькими державами став вважатися частиною Пруссії і навіть був обкладений податками. Ангальтських монархів пруські вельможі навіть не попередили, чим, зрозуміло, глибоко образили їхні суверенні почуття.

Протести до Берліну виявилися неефективними. У 1819 р. герцог Фердинанд із дружиною особисто представляв інтереси своєї держави та всього монаршого дому¹ на важких переговорах у Карлсбаді. Він чітко висловлював свою анти-пруську позицію і відкрито виступав проти Митного Союзу [19, s. 569]. У листі до австрійського державного канцлера князя К. В. Л. Меттерніха герцог Фердинанд називав пруську митну політику загрозою найсвятішим та найважливішим законам [20]. Тому герцог Фердинанд Ангальт-Кетенський звернувся за допомогою до Відня, де і перебував до травня 1820 року [21]. Імператор Австрії Франц II бачив в особі герцога Фердинанда свого важливого союзника у протистоянні просуванню Пруссії в на-

¹ Герцог Фердинанд Фридрих правив Ангальт-Кетеном; представники інших ангальтських гілок династії Асканіїв, відповідно, Леопольд IV Фридрих (1794–1871) – герцогством Ангальт-Дессау, Алексіус Фридрих Християн (1767–1834) – герцогством Ангальт-Бернбург. Разом усі три незалежні герцогства склали єдину державу – Ангальт.

прямку створення власного рейху. Показово, що ангальт-кетенського монарх отримав великий хрест «Königlich-Ungarische Sankt Stephans-Orden» («Угорського Ордену Св. Стефана»). Невдовзі з рук короля Віллема I герцог Фердинанд отримав знаки рицаря «De Orde van de Nederlandse Leeuw» («Великого Хреста Ордену Нідерландського Лева») [22].

Безпосереднім приводом для протистояння з Пруссією стали митні збори за прохід річкових суден Ельбою [23]. Як відомо, це була головна водна артерія, до басейну якої належало усе герцогство Ангальтське. Вона перерізувала головну східну частину у напрямку зі сходу на захід протягом 26 км., а потім слугувала їй кордоном протягом 18,5 км. Нижче Дессау у Ельбу впадала Мульда. А з правого боку вона вбирала в себе Дольвіц, Рослау та Нуту.

Йому вдалося добитися вільного руху суден Ельбою, що обумовлювалося окремою статтею в заключному акті конференції. Цим герцог Фердинанд був задоволений на початковому етапі митної боротьби. З часом протистояння загострилося і тривало майже 10 років. Боротьба була шаленою. Ангальт-Кетенська держава у порівнянні із Прусським королівством складала співвідношення 1:526, а її населення близько 0,3 відсотка [24]. Але політичне протистояння з Пруссією продовжувалося. Тільки 27 серпня 1828 р. за посередництва імператора Франца II герцог Фердинанд, із певними поступками, затвердив митні тарифи з Пруссією.

В цих умовах ангальт-кетенська політика все більше і більше орієнтувалася на віденський двір. Цьому процесу активно сприяв австрійський генеральний консул Адам Мюллер, який переймався більш глибоким відносинам між Віднем та Кетеном. Характерно, що 22 травня 1830 р. Фердинанд став рицарем австрійського «Orden vom Goldenen Vlies» ордену («Золотого Руна»).

Довготривале політичне та економічне протистояння Ангальт-Кетенського герцогства та Прусського королівства призвело до двох кардинальних кроків Фердинанда та Юлії. Перший – зміна конфесійної приналежності правлячої верхівки держави. Другий – активний пошук шляхів посилення економічної і, бажано, військово-політичної незалежності Ангальт-Кетена.

Перший крок завершився під час перебування герцога із дружиною у Парижі. 24 жовтня 1825 р. Фердинанд та Юлія під впливом єзуїтів і, зокрема, панотця Петруса Ронзіна таємно повернулися до лона Римо-Католицької Церкви [25]. Офіційно підданим про перехід правлячого герцога з дружиною до римо-католицизму в Ангальт-Кетені було оголошено під час святкування «Трьох королів» – 13 січня 1826 р. Це була найбільша перемога ордену за останні 35 років.

Причинами, які призвели до цієї ситуації стали наступні чинники. По-перше, ще у Плессі існувало досить потужна католицька громада, яка мала своїх представників насамперед серед князівського оточення. Вона церковно підпорядковувалася Бреслау та Кракову. По-друге, військовий досвід та мандри Європою не викликали у Фердинанда різкої та принципової відрази до католицизму. По-третє, навіть у Кетені впливовим теж було католицьке релігійне лоббі. Особливо це стосувалося придворного штату. Наприклад, до католицької громади входили імена 14 державних діячів, які перебували на високих посадах при герцогському дворі – оберхофмейстера, гофмаршала, камергера, кабінет-секретаря, фінансрата та

інших [26]. По-третє, політично-економічний тиск та нищення основ державності активно використовувалися лідером «протестантських держав» – Пруського королівства. Одночасно, з боку форпосту католицизму серед, принаймні, німецьких держав – Австрійської імперії відчувалися політичне покровительство, дипломатична підтримка та співчуття.

До того ж, поголоси того часу свідчили, що «спонукальними причинами до преміни віросповідання ангальт-кетенського герцога витікали просто із непомірно великих витрат, які він робив не за станом та статками» [27]. Мабуть подібні витрати, насамперед, були викликані шаленою митною війною із Пруссією.

Придворним капелланом став майбутній двадцять другий генерал ордену єзуїтів Петер Ян Беккс (1795–1887). Він же очолив і орденську місію у Кетені, яка зазвичай складалася із чотирьох-п'яти членів. Його полум'яні проповіді та бурхлива діяльність направили до римо-католицизму більше двох сотень ангальтців.

Склалася кумедна ситуація, яка викликала серед підданих непорозуміння власне церковного напрямку. Справа полягала у тому, що як володарюючий князь, герцог Фердинанд мав виконувати і обов'язки протестантського єпископа. Тому, будучи переконаним римо-католиком він одночасно вважався главою Євангелічної Церкви Ангальт-Кетена [28]. І ця ситуація склалася при тому, що з 33.500 підданих приблизно 33.000 були протестантами [29].

Однак, цей крок герцога та герцогині Ангальт-Кетенських викликав бурю невдоволення та роздратування при пруському дворі. (І це не дивлячись на згоду короля на зміну віри принцесою Шарлоттою, яка, як відомо, перейшла у Православ'я).

Другий крок, який здійснив герцог Фердинанд у напрямку відродження ангальтської державності, було заснування сільськогосподарської колонії на Півдні України. Отже, уряд герцога Фердинанда постійно шукав нові шляхи розвитку своєї економіки.

Один з перспективних проектів запропонували високі ангальт-кетенські чиновники – амтсрат Людвиг Альберт та фінансротен Август Людвиг фон Бер. Вони намагалися перехопити ініціативу у Саксонського королівства, до якого звернулася Росія з пропозицією допомогти у розвитку мериносового вівчарства. 30 листопада 1826 р. Л. Альберт за дорученням герцога Фердинанда звернувся із листом-пропозицією до російського генерального консула в Лейпцизі Вільгельма фон Фрейганга.

На початку 1827 р. російський консул повідомив ангальт-кетенський уряд про принципову згоду Санкт-Петербургу на заснування в одній із південних губерній сільськогосподарської колонії.

Розуміючи перспективи та відчуваючи підтримку, герцог Фердинанд письмово зв'язався безпосередньо із імператором Миколою I. У листі герцог звертався із проханням підтримати план його уряду і висловився із формальною пропозицією заснувати «маленьку колонію моїх підданих, головною турботою якої буде культура чистокровних овець та їхнє розповсюдження» [30]. Більше того, вже 7 квітня 1827 року герцог запропонував імператору більш докладний «план створення та розвитку вівчарних господарств в Росії». Герцог Фердинанд просив підтримати прагнення

ангальтських вівчарів та схвалити план, переданий його чиновниками міністру фінансів Росії Г. Л. Д. фон Канкрину. Відомий німецький дослідник цілком справедливо зазначав, що «ангальт-кетенський дім розраховував, що цією пропозицією він посилить стосунки із спорідненою російською династією та відкриє прибуткове джерело доходів» [31].

25 липня 1827 р. ангальт-кетенський герцог отримав позитивну відповідь російського імператора. В ній Микола I дав найсприятливіший відгук, стверджуючи, що такий план викликає дуже великий інтерес. Тому міністру фінансів було доручено якомога прискіпливіше розглянути запропонований проект [32]. Обидва уряди домовилися створити спільну комісію. З ангальт-кетенського боку були призначені А. фон Бер та Л. Альберт. Пізніше до них приєднався оберамтман Август Брауманн, до обов'язків якого входило управління майбутньою колонією. 14 вересня 1827 р. комісія вирушила з Кетену. Через Лейпциг, Левіц, Варшаву, Брест-Литовський, Житомир, Бердичів, Тульчин, Балту, Дубоссари, Одесу, Миколаїв, Херсон вона добралася до місця, яке було обране в якості території майбутньої колонії. Далі через німецьку колонію Молочна, Харків, Курськ, Орел і Тулу комісія досягла Москви. І тільки 31 жовтня вона прибула до Санкт-Петербурга.

Ангальт-Кетенську делегацію приймали дуже прихильно. Розпочалися міждержавні переговори. Герцог Фердинанд прагнув через створення колонії посилити економічну ситуацію в країні; стан держави на європейській політичній арені; отримати письмові гарантії щодо військово-політичного захисту та, навіть, створити окреме князівство із власним гербом. Але російська сторона наполягала на суто економічній складовій угоди і унеможливила прагнення залучення зовнішньо політичних чинників з боку ангальт-кетенської дипломатії. Після проведення складних переговорів, угода була підготовлена.

В результаті узгодження усіх протиріч, 3 березня 1828 року було підписано іменний Указ імператора Миколи I «Об учреждении в Таврической губернии колонии из Ангальтских поселенцев» [33]. В ньому визначалися усі чільні позиції створення та розвитку ангальт-кетенської колонії на Півдні України. Невдовзі надвірний радник Карл Християн фон Кистер був призначений повіреним у справах герцогства Ангальт-Кетен при російському імператорському дворі [34].

28 квітня 1828 року герцог Фердинанд підписав документ про створення «Головного управління Таврійських поселень». Герцог Фердинанд вважав, що його нове володіння мало визначитися абсолютною самостійністю [35]. Саме чиновники А. фон Бер та Л. Альберт очолили цей заклад, на яке уряд покладав великі економічні та, навіть, політичні надії [36]. Крім того, безпосередньо на місцях було створено «Правління Таврійських поселень», яку очолив Август Брауманн. Помічником адміністрації та керівництвом будівельних робіт став архітектор Вельс. 15 грудня 1828 року керівником перевалочної бази для отар в с. Кисляк Гайсинського староства був призначений Франц Теєцманн [37].

Проводи першого транспорту з Кетену були урочистими. На церемонії були присутніми навіть герцог Фердинанд та герцогиня Юлія. Заходи відбувалися при великому скупченні народу [38]. Сучасна подія «Anhalt-Cöthensche Zeitung» писала: «11 серпня цього року» ми бачили рідкісне для місцевих мешканців явище; пер-

ший головний караван, який складався із 3000 овець рушив у нові володіння його світлості герцога Ангальтського у південній Росії. Багато чисельний натовп зібрався з цього приводу, присутніми були також їхні світлості герцог та герцогиня. Через те, що такі транспорти овець будуть відходити щорічно, країна наша може розраховувати на прибуток» [39]. Лише наприкінці літа 1828 року перший транспорт відправився в дорогу з Кетену, зазначав П. Козлов [40].

На чолі перших трьох транспортів стояв комісар-агроном Піхт. На територію новоствореної колонії прибуло 25 осіб (15 чоловіків, 4 жінки та 6 дітей). Колоністи супроводжували 2886 голів овець (серед них 50 баранів), 2 швейцарських бугаїв, 8 корів (3 фрисландські, 3 гарцькі та 2 швейцарські), а також 8 коней [41].

25 жовтня 1829 року в Таврію прибув другий транспорт. До нього увійшло 47 осіб [42]. Серед нових колоністів опинився син фінансового радника економ Браунман, ремісники з родинами, а також 24 пастуха та підпаска. В транспорті знаходилося більше 5000 голів овець [43], 100 козлів та 10 коней [44].

13 липня 1830 року з Кетену вирушив третій транспорт. Цього разу звідтіля виїхало 50 осіб, у тому числі 23 чоловіків, 6 жінок та 21 дитина. Серед колоністів знаходилися висококваліфіковані спеціалісти: сортувальник вовни, пічник, виноградар, муляр, коваль, чоботар та вчитель. До цього транспорту увійшли 2500 вівцематок, 130 баранів, 15 коней та 12 вівчарських собак [45]. Транспорт традиційним шляхом прибув до таврійських володінь 31 вересня 1830 року хоча й «без значних втрат» [46], але вже після смерті герцога Фердинанда Фридриха Ангальт-Кетенського.

Отже, основу для розвитку колонії було закладено. Поселення почало динамічно розбудовуватися. Стало налагоджуватися господарство.

Сам герцог Фердинанд покладав великі надії на політичне та економічне відродження своєї держави. Перспективи він пов'язував саме із сільськогосподарським розвитком, які широко розкривалося б саме в його південно-українських маєтностях [47]. Без сумніву, герцог Фердинанд дуже хотів відвідати свої володіння в Таврії. Але цьому бажанню не склалося збутися. Він помер у Кетені 26 серпня 1830 р. і був урочисто похований у склепі Марієнкірхе.

Під час правління герцога Хайнріха – брата покійного колонія отримала назву Асканія-Нова. Це було зроблено у пам'ять про колись втрачене графство Асканія, що належало ангальтській династії. Назва ж збереглася лише у титулатурі герцогів. Цікаво, що два хутори в колонії отримали назви Фердинандівка та Юліанівка на честь попередніх правителів Ангальт-Кетена.

Список використаних джерел і літератури:

1. Задерейчук А. А. Фальц-Фейны в Таврии / А. А. Задерейчук. – Симферополь : Доля, 2010. – 190 с.
2. Weiner D.R. Models of nature : ecology, conservation, and cultural revolution in Soviet Russia / D.R. Weiner. – Pittsburg: University of Pittsburg Press, 2000. – P. 71.
3. Masch G. M. C. Wappen-Almanach der souverainen Regenten Europa's / G. M. C. Masch / D. R. Weiner. – 1842. – S. 5.
4. Shulte Fr. Herzog Ferdinand und herzogin Julie von Anhalt-Cöthen. Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Studie / Fr. Shulte. – Cöthen : Ver. des Sachsischen Tageblattes, 1925. – 140 s.
5. Der Staatsmann : Zeitschrift für politik und geschichte. – Offenbach am Main: Ferdinand Hauch, 1828. – S. 2.

6. Там же, 1828. – Bid. – S. 3.
7. Schöning K. W. Die Generale der chur-brandenburgischen und königlich Preußischen Armee von 1640–1840 / K. W. Schöning. – 1840. – S. 200.
8. Shulte Fr. Вказ. тв. – S. 12.
9. Der Staatsmann. Zeitschrift für politik und geschichte. – Offenbach am Main: Ferdinand Hauch, 1828. – S. 6.
10. Der Staatsmann : Zeitschrift für politik und geschichte. – Offenbach am Main: Ferdinand Hauch, 1828. – S. 9.
11. Schöning K.W. Вказ. тв. – 1840. – S. 200.
12. Epps J. Homoeopathy and its principles explained / J. Epps. – London, 1850. – P. 39.
13. Psychiatry & Homoeopathy / F. Risquez. – Dehli: Wazirpur Printing Press Area, 1995. – 287 p.
14. Statistique générale de l'Europe l'Asie, l'Afrique, l'Amérique et l'Océanie. Tome Premier. L'Univers, la Terre, l'Europe. – Paris: Au Bureau de la société de statistique, 1838. – P. 365; Encyclopædia americana: A popular dictionary of arts, sciences, literature, history, politics and biography. Vol. 3. – Boston: V.B. Mussey & C°, 1830. – P. 570.
15. Elements Geography, Ancient and Modern; with an atlas. – Boston: Published by Cummings and Hilliard, 1822. – P. 130.
16. Статистическое обозрение Света : Европа // Московский телеграф. – 1826. – Ч. 7. – С. 141.
17. Schöning K.W. Вказ. тв. – S. 200.
18. Der Staatsmann... – S. 17.
19. Zimmermann H.-P. Ästhetische Aufklärung: zur Revision der Romantik in volkscundlicher Absicht / H.-P. Zimmermann. – Würzburg: Königshaus & Neumann GmbH, 2001. – 647 s.
20. Shulte Fr. Вказ. тв. – S. 16.
21. Der Staatsmann... – S. 16.
22. Там же. – S. 17.
23. Chronik von Askania Nova in der Zeit des anhaltischen Besitzes // Аскания-Нова в исторических планах и рисунках 1828 – 1856 гг. – СПб. ; Магдебург ; Кетен, 2008. – Рис. 3 [С. 12].
24. Kiewewetter H. Industrielle Revolution in Deutschland: Regionen als Wachstumsmotoren / H. Kiewewetter. – München: Franz Steiner Verlag, 2004. – S. 45.
25. The American Almanac and repository of useful knowledge, for the year 1831. – Boston, 1831. – P. 263; A History of popery; containing an account of the origin, growth and progress of the papal power. – London: John W. Parker, M.DCCC.XXXVIII [1838]. – P. 445; Ангальт-Кетенский герцог // Справочный энциклопедический словарь. – СПб., 1847. – Т. 1. – С. 292.
26. Shulte Fr. Вказ. тв. – S. 18.
27. Иезуиты в Западной Европе, с начала до половины текущего столетия // Отечественные записки. – 1861. – Авг. – С. 491.
28. Chronik von Askania Nova... Вказ. тв. – Рис. 17 [С. 34].
29. Статистическое обозрение Света : Европа // Московский телеграф. – 1826. – Ч. 7. – С. 141.
30. Козлов П. Аскания-Нова в ея прошлом и настоящем. История Ангальтской колонии в Южной России / П. Козлов // Русская Старина. – 1914. – Май. – С. 358.
31. Brandes D. Von den Zaren adoptiert: die deutschen Kolonisten und die Balkansiedler in Neurussland und Bessarabien 1751–1914 / D. Brandes. – München: Oldenbourg, 1993. – S. 402.
32. Chronik von Askania Nova... 2008. – [С. 7].
33. II ПСЗ, т. III, 1828, № 1841; Кёппен П. Хронологический указатель материалов для истории инородцев европейской России / П. Кёппен. – СПб.: Тип. императорской Академии Наук, 1861. – С. 398.
34. Chronik von Askania Nova... Указ. соч. – [С. 7].
35. Державний архів Херсонської області, ф. 250, оп. 1, спр. 3 «Диссертационные черновые рукописи об истории возникновения овцеводства в Аскании-Нова (в переводе Чаплинского)», арк. 10 ; Фальц-Фейн В. Э. Аскания-Нова / В. Э. Фальц-Фейн. – К. : Аграрная наука, 1997. – С. 24.
36. Козлов П. Вказ. тв. – С. 362–363.
37. Дрогобыч Н. Е. Франц Тецманн – первый исследователь Асканийской степи / Н. Е. Дрогобыч // Актуальні питання збереження і відновлення степових екосистем: Матеріали міжнародної наукової

конференції, присвяченої 100-річчю заповідання асканійського степу (Асканія-Нова, 21–23 травня 1998 р.). – Асканія-Нова, 1998. – С. 114.

38. Данилевич Н. Барон Фальц-Фейн. Жизнь русского аристократа / Н. Данилевич. – М. : Изобразительное искусство, 2000. – С. 17.

39. Козлов П. Вказ. тв. – С. 363.

40. Там же.

41. Державний архів Херсонської області, ф. 250, оп. 1, спр. 3 «Диссертационные черновые рукописи об истории возникновения овцеводства в Аскании-Нова (в переводе Чаплинского)», арк. 11.

42. Фальц-Фейн В.Э. Аскания-Нова / В.Э. Фальц-Фейн. – К.: Аграрная наука, 1997. – С. 25; Chronik von Askania Nova... – [С. 6].

43. Chronik von Askania Nova... Вказ. тв. – [С. 6].

44. Фальц-Фейн В.Э. Вказ. тв. – С. 25.

45. Державний архів Херсонської області, ф. 250, оп. 1, спр. 3 «Диссертационные черновые рукописи об истории возникновения овцеводства в Аскании-Нова (в переводе Чаплинского)», арк. 12.

46. Козлов П. Вказ. тв. – С. 364.

47. Schulte Fr. Вказ. тв. – S. 136–137.

Ганкевич В. Ю. Правлящий герцог Фердинанд Фридрих Ангальт-Кетен-Плесский – основатель колонии Аскания-Нова / В. Ю. Ганкевич // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Исторические науки». – 2011. – Т. 24 (63), № 2 : спецвыпуск «История Украины». – С. 31–45.

Статья посвящена биографии основателя колонии Аскания-Нова на Юге Украины герцога Фердинанда Фридриха Ангальт-Кетен-Плесского (1769 – 1830). На основе малоизвестных источников восстановлены основные вехи его жизни и деятельности. Отдельно освещается вопрос о процессе основания Аскании-Нова.

Ключевые слова: Аскания-Нова, Ангальт-Кетен.

Gankiewicz W. The ruling Duke Ferdinand Friedrich of Anhalt-Köthen-Pless: the founder of the Askania-Nova colony / W. Gankiewicz // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Historical Science. – 2011. – Vol. 24 (63), No 2 : “History of Ukraine”. – P. 31–45.

The article is devoted to the biography of Duke Ferdinand Friedrich of Anhalt-Köthen-Pless (1769–1830), who was the founder of Askania-Nova colony in the South of Ukraine. On the basis of little-known sources the so called «milestones» of his life and work have been disclosed. Apart from that, the process of founding of Askania-Nova is highlighted.

Keywords: Askania-Nova, Anhalt-Köthen.

Поступила в редакцию 01.11.2011 г.